

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHADASA BHIKKHU'S BUDDHIST
PHILOSOPHY-BASED CONCEPTS ON PEACE

พระมหาใจสิงห์ สิริธมฺโม (เถื่อนศรี)¹

PHRAMAHA JAISING SIRIDHAMMO (THUANSRI)

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2558

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป 2. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และ 3. เพื่อวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก และจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยปรากฏว่า สันติภาพโดยทั่วไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา หมายถึง ความสงบ หรือความมีสันติ ซึ่งมีหลายระดับด้วยกันตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง ตั้งแต่ปุถุชน ที่มีศีล 5 ไปจนถึงพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าถึงพระนิพพาน ด้วยการมุ่งเน้นให้คำนึงถึงเหตุผลแห่งการที่จะทำให้เกิดความไม่สงบสุข ทั้งในทางกาย วาจา และใจ ด้วยสุจริต 3 คือ คิดดี พูดดี และทำดี โดยเฉพาะในด้านจิตใจที่พุทธปรัชญาต้องการให้รู้จักเรียนรู้เพื่อแยกแยะดีชั่วออกจากกันได้ เพื่อความสงบสุขของตนเองและผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวม แล้วหมั่นเพียรฝึกฝนตนตามแนวทางของพุทธปรัชญาตามกำลังความสามารถ หรือตามสถานภาพของตนเองที่เป็นอยู่ในสังคม

พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา มี 2 ระดับ ได้แก่ ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน เป็นสันติภาพในแง่ของภาษาคน และความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว เป็นสันติภาพในแง่ของภาษาธรรม ซึ่งมีอยู่ในระดับบุคคล สังคม และโลก ซึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึงความสงบของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัตถุประสงค์ คือ สิ่งที่เป็นปกติตามธรรมชาติทั้งหลาย ทางจิต และทางสติปัญญา ด้วยความเข้าใจต่อบริบทของชีวิต โดยอาศัยศีลธรรมที่ดีงามเป็นข้อประพฤติตนบนความเห็นที่ชอบถูกต้องในดำเนินชีวิตอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้และเข้าใจในการคิด พูด และทำตามความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมของตนโดยให้ยึดหลักศีลธรรมเป็นใหญ่ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ และตาย ที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน ทั้งสันติภาพในระดับโลกียะ คือผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน และระดับโลกุตระของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ สันติภาพอันแท้จริง

¹ ศน.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

การวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกียะทั้งที่เป็นของบุคคล สังคม และโลก ล้วนแต่เป็นความสงบสุข ความสันติ ที่เกื้อกูลสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความสงบสุข สังคมอื่น ๆ ก็มีความสงบสุขด้วย และประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระ ทั้งที่เป็นของบุคคล สังคม และโลก ล้วนก่อให้เกิดความสงบสุข ความมีสันติภาพแก่ตนเองได้อย่างสูงสุดแล้ว ยิ่งก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ แก่ทุกสังคม และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้มากเช่นเดียวกัน

คำสำคัญ: 1. สันติภาพ 2. พุทธปรัชญา 3. สันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ABSTRACT

This research serves the purposes: 1. to study Buddhist philosophy on peace in general, 2. to pursue Buddhist philosophy on peace in Buddhadasa's point of views, and 3. to analyze philosophy on peace in his points of views. It has been conducted through the qualitative research methodology, garnering data from relevant secondary sources.

Outcomes of the research have revealed the following findings: According to Buddhist philosophy, peace in general refers to tranquil or state of calmness, having many levels; it stems from self-practice, ranging from a person observing five precepts to an Arahant who has attained Nirvana by having put the emphasis on mulling reasons that lead to unrest in bodies, in words and minds through three good conducts. Specifically in the aspect of mind, Buddhist philosophy requires ones to learn how to enable them to abstract good deeds from bad ones for the sake of their own and others' happiness or of the society in all. Thereafter, they make the greatest efforts following the approach of Buddhist philosophy owing to their powers of abilities or their own potentials that prevail in the society.

Buddhist philosophy on peace following Buddhadasa's point of views is blissful peace stemming from benign and righteous person's mind in order to direct and take good care of body, speech and mind. According to the approach of Buddhist philosophy, there are two levels of peace. The first belonging to anyone with defilements is the peace in the perspective of human language. Another level is the peace of someone who has no defilements at all, namely, one who attains Nirvana. it is peace in the perspective of dharma language, which exists in the levels of persons, society and the world. It has its meaning covering the peace of society, politics, economy, which is normal in nature, its meaning embracing the peace of society, politics and economy. As to material, peace is prevalent in natures, in mind and wisdom. With understanding of the context of life through good morality, ones who have peace in mind behave themselves on the way of right

thoughts, living their life as a man of wisdom, namely, knowing and understanding of thinking, speaking and acting following their own right thoughts based morality as the most. Moreover, they should not look for their own interests, treating others as friends living in the same world with the same destiny. Peace in both the worldly level and transcendental one is the real peace.

Results of analyses of Buddhist philosophy on peace according to Buddhadasa's point of views have revealed following findings. Benefits of peace in the worldly level belonging to a personal, society and the globe are all happiness and peace which are interconnected with another, i.e., when a person experience happiness, other societies are happy as well. Benefits of peace at transcendent level belonging to a person, society and the globe not only bring about calm and peace to oneself completely, but also generate other benefits to every society and other environments as much as possible.

Keywords: 1. The peace 2. Buddhist philosophy 3. The peace Buddhist philosophy from Buddhadasa Bhikku's of concept

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดในเรื่องสันติภาพในปัจจุบัน ได้ถูกนำมากล่าวถึงอย่างกว้างขวางหลายมุมมองตามทัศนะของผู้ที่ศึกษา ซึ่งมีทั้งในสังคมนระดับเล็กตั้งแต่ครอบครัวไปจนถึงสังคมนระดับโลก แต่ในทัศนะต่าง ๆ เหล่านั้น พุทธทาสภิกขุ มองว่า สันติภาพในพุทธปรัชญา มิได้มีจำกัดอยู่เพียงแต่ความไม่ต้องการความเดือดร้อนไม่สงบสุขต่าง ๆ ของมนุษย์โดยทั่วไปเท่านั้น ดังนั้น สันติภาพตามทัศนะของชาวโลกจึงยังไม่ใช่สันติภาพอันแท้จริง ซึ่งยังมีลึกออกไปยิ่งกว่าความเข้าใจของคนในระดับธรรมดา ซึ่งจะเห็นได้จากความต้องการสันติภาพของคนปัจจุบัน แต่ก็ยังไม่อาจที่จะทำให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นได้อย่างแท้จริง ยังมีการเบียดเบียนสร้างทุกข์ให้แก่กันและกันอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ประเด็นความเข้าใจและมุมมองในเรื่องดังกล่าวของเรื่องสันติภาพ จึงเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องเรียนรู้และศึกษา เพื่อให้เกิดทัศนะที่ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า ความต้องการสงบสุขในเบื้องต้นของมนุษย์นั้น จึงไม่อาจที่จะทำให้เกิดสันติภาพแก่ตนเองหรือสังคมได้อย่างแท้จริงเช่นสังคมโลกในปัจจุบัน (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 52)

ความสำคัญของพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพ ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนที่อยู่ในโลกนี้ เพราะชีวิตทุกชีวิตล้วนแต่ต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วยมีความมีสันติภาพ เพราะเมื่อใดที่มนุษย์ขาดความเป็นอิสระภาพที่มีอยู่แก่ตน ขาดความสงบร่มเย็นทั้งในทางร่างกายและจิตใจแล้ว มนุษย์ทุกคนจึงต้องลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องสันติภาพอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับสังคมโลกมนุษย์มาช้านานแล้ว เช่น การเรียกร้องของคนในยุคที่มีการซื้อขายคนเอาไปเป็นทาสแรงงาน หรือการเรียกร้องสันติภาพในปาเลสไตน์ การเรียกร้องสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย การเรียกร้องของกลุ่มสตรีเพื่อหยุดการเอารัดเอาเปรียบคุกคามในทางเพศ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ว่า สันติภาพ

เป็นความต้องการของคนทั่วทั้งโลก และมีสภาพปัญหาและระดับของความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งปรากฏเป็นข่าวในสื่อต่าง ๆ ให้ได้พบเห็นอยู่เสมอ เนื่องจากสันติภาพภายนอกที่ทุกคนมุ่งหวังที่จะให้เกิดนั้น เป็นสิ่งที่มีมูลเหตุพื้นฐานมาจากการขาดสันติภาพที่มีอยู่ภายในจิตใจของตน ซึ่งได้แก่ การถูกควบคุมจากอำนาจของกิเลสตัณหา ที่ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขต่าง ๆ แก่ตนเองและสังคมส่วนรวมได้นั่นเอง ดังนั้น พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ จึงเป็นสันติภาพที่มองลึกลงไปจากความปกติอันเป็นความต้องการตามวิถีของชาวโลกโดยทั่วไป สันติภาพที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องเกิดขึ้นมาจากจิตสำนึกดีที่มีอยู่ภายใน อันเนื่องมาจากการถูกฝึกขัดเกลาให้เบาบางจากรากเหง้าแห่งอกุศลมูล หรือถึงจนหมดสิ้นแล้วเท่านั้น คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นสาเหตุที่จำเป็นต้องศึกษา เพราะเกี่ยวข้องกับสันติภาพของมนุษย์ในทุกๆระดับ ทั้งระดับบุคคล ระดับสังคม และระดับโลก (ทศพล ป่องไพฑูริย์, 2549, หน้า 6)

พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เป็นอีกทัศนะหนึ่งที่ยอมรับปัญหาของเรื่องนี้ว่า การสร้างสันติภาพที่มั่นคงและยั่งยืนให้แก่สังคมของโลกมนุษย์ได้นั้น จะต้องแก้ไขที่จิตใจของตนเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ ถ้ารู้จักการฝึกจิตใจให้มองเห็นโลกตามความเป็นจริงด้วยสติปัญญาแล้ว ก็จะเข้าใจโลกเข้าใจตนเองตามความเป็นจริง อำนาจของกิเลสตัณหาทั้งหลายที่บีบคั้น ก็จะลดน้อยเบาบางลงตามกำลังความสามารถจนถึงดับสนิท ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพความสงบสุขได้ทั้งภายในและภายนอก ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และเมื่อจิตใจสงบสุข ไม่อยู่ในอำนาจของกิเลส การคิด พุด และทำ ก็ย่อมจะออกมาในทางที่ดีมีเหตุผลเป็นคุณประโยชน์ปราศจากโทษ ตามหลักการของพุทธปรัชญา คือ ศีล สมာธิ และปัญญา เพราะฉะนั้นงานวิจัยในเรื่องนี้ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ทุกคนได้เรียนรู้ถึงสันติภาพอันแท้จริงในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุว่า เมื่อกำจัดตัวตนคือความยึดถือมั่นให้เบาบางลงได้บ้างแล้ว สังคมส่วนรวมก็จะเกิดความสงบสุขร่มเย็นลงได้ ความเป็นอิสระภาพ ปลอดภัย จากการควบคุมด้วยอำนาจของกิเลสเริ่มจากการฝึกตนเองให้เป็นผู้ที่รู้จักมีคุณธรรม จริยธรรม ในเบื้องต้น ได้แก่ เบญจศีล-เบญจธรรม เป็นต้น (ประสิทธิ์ พรหมวิชิต, 2549, หน้า 85)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ว่า สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีรายละเอียดและสาระสำคัญอย่างไร ที่สามารถจะนำไปใช้เป็นแนวทางเพื่อศึกษาพัฒนาความรู้ความเข้าใจของคนในสังคม ซึ่งน่าที่จะทำให้เกิดความผาสุกแก่คนในชาติหรือหมู่คนในสังคมได้เป็นอย่างดียิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป โดยผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังต่อไปนี้ คือ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป
- 2.2 เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1 ทำให้ทราบพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป
- 3.2 ทำให้ทราบพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- 3.3 ทำให้ทราบการวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- 3.4 นำผลจากการวิจัยไปเป็นข้อมูลสารสนเทศในการวิจัย และเผยแพร่หลักคำสอนเกี่ยวกับประโยชน์ของพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

- 4.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พุทธศักราช 2525
- 4.2 รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์ วิเสสต่าง ๆ และจัดลำดับความเกี่ยวข้อง ความสำคัญในเรื่องเหตุผล และที่มา เพื่อแยกประเภท
- 4.3 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- 4.4 นำเสนอผลการวิจัย โดยรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงาม และชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา มี 2 ระดับ คือ ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน และความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว คือพระนิพพาน ซึ่งจัดเป็นสันติภาพอันแท้จริงของบุคคล และมีความหมายครอบคลุมถึงความสงบของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัตถุ (ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย) และความสงบทางจิต หรือทางสติปัญญาด้วย ดังนั้น สันติภาพ จึงมีนัยที่ต่างกัน กล่าวคือ ความต้องการสันติภาพขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้ที่ต้องการสันติภาพว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับใด คือ ผู้ที่ยังเกี่ยวข้องอยู่กับกิเลสอาสวะ ก็จะมีทัศนะเป็นไปตามบัญญัติของโลกหรือเป็นตาม ที่พุทธทาสภิกขุ ท่านเรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกียะ” (ภาษาคน) และผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะก็เรียกว่า “สันติภาพในระดับโลกุตตระ” (ภาษาธรรม)

6. สรุปผลการวิจัย

6.1 พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป

จากการวิจัย พบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป ประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้ สันติภาพโดยทั่วไปตามที่คณะของพุทธปรัชญา หมายถึง ความสงบ หรือความมีสันติ ซึ่งมีหลายระดับด้วยกันตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง เช่น ความสงบกาย สงบใจ ของผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ที่มีศีล 5 หรือ ศีล 8 และความสงบกาย สงบใจของอริยชน หรือพระอริยบุคคล ที่มีตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ เป็นต้น

ลักษณะของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา มีลักษณะสันติภาพ 2 ลักษณะ คือ

1. สันติภาพภายนอก และสันติภาพภายใน เกิดขึ้นได้จากการสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับพื้นฐาน คือ ศีล 5 และการสร้างสันติภาพภายนอกด้วยศีลในระดับกลาง มีศีล 8 และ ศีล 10 ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการเลิก ละ ว่าง สิ่งที่เป็นต้นเหตุแห่งความไม่สงบต่าง ๆ ในทางกาย และทำให้กายนั้นเกิดสันติภาพขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง

2. สันติภาพภายใน เป็นการสร้างความสงบด้วยหลักของไตรสิกขา คือ การสร้างสันติภาพภายในด้วยศีล การสร้างสันติภาพภายในด้วยสมาธิ และการสร้างสันติภาพภายในด้วยปัญญา เพราะสันติภาพภายใน เป็นการฝึกฝนตนเองเพื่อให้หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสทั้งหลายด้วยหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือเมื่อมีศีลมั่นคงสมบูรณ์ สมาธิก็จะเกิด เมื่อสมาธิเกิดแนบแน่นมั่นคงปัญญาก็จะเกิด จนทำลายล้างกิเลสลงได้โดยสิ้นเชิงแล้ว ความสว่างสงบพร้อมใจก็จะบังเกิดขึ้นสูงสุด ที่เรียกว่า “พระนิพพาน” และนั่นคือสันติภาพอันแท้จริงของพุทธปรัชญา

ประเภทของสันติภาพตามหลักพุทธปรัชญา มี 2 ประเภท คือ

1. สันติภาพในระดับโลกียะ เป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือนที่ต้องปฏิบัติตนต่อสมาชิกในฐานะต่าง ๆ ที่ตนเป็นอยู่ เช่น ในฐานะบิดา มารดา สามี ภรรยา หรือบุตรธิดา ส่วนหนึ่ง เช่น

1. ในฐานะสามีที่ต้องทำต่อภรรยา คือ ยกย่องภรรยาให้เกียรติ ให้มีหน้าที่ในสังคม ไม่เหยียดหยามหรือทำให้เสียชื่อเสียง ทะนุถนอมรักใคร่ให้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น มอบให้ภรรยารับผิดชอบการเรือนได้เต็มที่ ให้เครื่องประดับและอาภรณ์

หรือในฐานะภรรยาที่ต้องทำต่อสามี คือ จัดแจงควบคุมกิจการภายในบ้านให้เรียบร้อย อุดหนุนเครือญาติของสามีมิให้เหน็ดเหนื่อย เอาใจรักภักดีไม่จืดจาง สะสมทรัพย์เศรษฐกิจมั่นคง ทำภารกิจหนักเบาทุกประเภทด้วยความฉลาดปราดเปรียว

2. ในฐานะบุตรธิดาที่ต้องทำต่อบิดาและมารดา คือ เลี้ยงดูด้วยอาหาร และเอาอกเอาใจ ท่าน ทำงานแทนตนเมื่อสามารถ รักษาจารีตประเพณีของสกุลไว้ ประพฤติเป็นทายาทที่ตื่น่าไว้วางใจ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามโอกาสเมื่อท่านได้ละจากโลกนี้ไปแล้ว

หรือในฐานะบิดา มารดา ที่ต้องทำต่อบุตรธิดา คือ ปกป้องมิให้หลงผิดเสียคน ปลูกฝังนิสัยดีงาม ส่งเสริมให้ศึกษาและรู้จักเลี้ยงชีพ หาคู่ครองที่เหมาะสมให้ มอบทรัพย์สินหรือมรดกให้

และอีกส่วนหนึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิต ที่ต้องอาศัยใช้ความสัมพันธ์ต่อกันในสังคม ได้แก่ การดำเนินชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ในฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นนักปกครอง เป็นผู้บริหารงาน เป็นมิตรสหายหรือเป็นเพื่อนฝูงกัน หรือเป็นหลักสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่บุคคลในครอบครัวเดียวกัน ด้วยหลักคุณธรรมความดีงามที่ได้ปฏิบัติต่อกัน อันจะเป็นการสร้างความสงบ ความมีสันติให้แก่ผู้ครองเรือน เช่น

1. ในฐานะเพื่อนที่ต้องทำต่อมิตร คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พุดจาปลอบใจปราศรัยจูงใจ ร่วมแรงร่วมใจทำงานให้จนสำเร็จ วางตนเป็นกลางและเสมอต้นเสมอปลาย มีจิตซื่อสัตย์และปรารถนาดี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

หรือในฐานะมิตรที่ต้องทำต่อเพื่อน คือ ปองกันมิให้เพื่อนถูกชักชวนหลงทำผิด คุ่มครองลูกเมียและสมบัติให้ปลอดภัย ปลูกปลอบเป็นที่พึ่งยามว่าเหวตือดร้อน สุขก็เคียงคู่กันไป ยากไร้ก็กอดคอเคียงกัน นับถือญาติของเพื่อนเหมือนญาติสนิทของตนเอง เป็นต้น

2. ในฐานะผู้บังคับบัญชาที่ต้องทำต่อผู้ใต้บังคับบัญชา คือ มอบหมายงานให้เหมาะสมแก่วัยและกำลังความสามารถ เฉลี่ยของกินและของใช้เป็นรางวัล มีสวัสดิการสงเคราะห์ยามเจ็บป่วย แจกของกำนัลและของขวัญแปลก ๆ บ้าง ปลอ่ยให้เที่ยวเตร่ผ่อนคลายอารมณ์ในงานเทศกาลพิเศษ

หรือในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำต่อผู้บังคับบัญชา คือ มีความขะมักเขม้นเริ่มงานก่อนนายจ้างเสมอ ตรวจงานเรียบร้อยแล้วเลิกงานทีหลัง ซื่อตรงไม่คิดยกยอกินเศษกินเลย แก้ไขปรับปรุง การปฏิบัติให้รัดหน้าอยู่เสมอ แพร่เกียรติคุณของนายจ้างและกิจการของวงงานให้รู้ทั่วถึง

3. ในฐานะศาสนิกชนที่ต้องทำต่อนักบวช คือ แสดงน้ำใจเคารพยำเกรงด้วยกิริยา มารยาทที่เรียบร้อย พุดจาปราศรัยถ่อมตน นอบน้อม เจิตชูบูชาด้วยน้ำใสใจจริง ยินดีเชื่อเชิญสู่บ้านเรือน ตลอดเวลา อุปถัมภ์สิ่งบริโภคใช้สอยและบำรุงสถาบันให้มั่นคง

หรือในฐานะนักบวชที่ต้องทำต่อศาสนิกชน คือ สั่งสอนมิให้หลงทำทุจริตผิดศีลธรรม ชักจูงนำทางในทางประพฤติชอบ หมายถึงเสริมให้ก้าวหน้าเจริญสุขด้วยใจจริง แนะนำดำเนินชีวิตใหม่และแปลกเสมอ ชี้แจงยับยั้ง ๆ ให้เข้าใจชัด จูงใจให้ทำความดีมีความสุขก้าวหน้ายิ่งขึ้น

4. ในฐานะศิษย์ที่ต้องทำต่ออาจารย์ คือ เอาใจใส่คอยต้อนรับ คอยรับใช้อยู่ใกล้ชิด เชื้อฟังและว่าง่าย ปรนนิบัติและช่วยทำกิจการงาน ตั้งใจเรียนโดยเคารพอ่อนน้อม

หรือในฐานะอาจารย์ที่ต้องทำต่อศิษย์ คือ อบรมให้วางตนอ่อนน้อม สอนจนเกิดความสันตจิตชัดเจน ชี้แจงให้รู้แจ้งปฏิบัติได้จริง ให้กำลังใจจนผลงานดีเด่น ผูกฝังให้แสดงผลงานตามโอกาส

2. สันติภาพในระดับโลกุตตระ

สันติภาพในระดับโลกุตตระ เป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของนักบวชนั้น เป็นไปเพื่อสลัดทุกข์โดยสิ้นเชิงอันเป็นเป้าหมายขั้นสูงสุด หรือเป้าหมายของพุทธปรัชญา มีข้อปฏิบัติที่เป็นแบบเฉพาะ คือ การฝึกฝนพัฒนาร่วมกันระหว่างกายและจิต จนสามารถพัฒนาให้เกิดปัญญาและบรรลุนิพพานถึงขั้นสูงสุดได้ ทั้งในฐานะเป็นภิกษุ ในฐานะเป็นสมาชิกแห่งสงฆ์ และในฐานะเป็นผู้สั่งสอน

และเป็นสันติภาพ อันสูงสุดตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา คือ พระนิพพาน จากผู้ที่สามารถฝึกตนเองจนถึงความเป็นพระอรหันต์ได้แล้ว โดยมีการดำเนินชีวิตแบบนักบวชในพระพุทธศาสนา อาศัยศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเครื่องขัดเกลาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง

ระดับขั้นของสันติภาพในระดับโลกุตตระ หมายถึง ระดับขั้นในการละกิเลสของบุคคล อันจะทำให้เกิดความสงบของจิตใจ หรือเกิดสันติภาพตามระดับขั้นที่ตนสามารถฝึกฝนได้จนถึงขั้นหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาเข้าสู่ภาวะนิพพาน เข้าสู่ความเป็นสันติภาพอันแท้จริงหรือสันติภาพอันสูงสุด มี 8 ประเภท คือ โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค และอรหัตตผล “พระนิพพาน” และพระนิพพานในพุทธปรัชญา นั้นมี 2 ชนิด คือ

1. สอุปาทิเสสนิพพาน หรือนิพพานเป็น หมายถึง นิพพานที่ยังมีส่วนเหลือ คือกิเลสทั้งหลายดับไปหมดแล้ว พ้นจากทุกข์ทางใจทั้งปวงแล้ว แต่ยังมีร่างกายอยู่ ทำให้ต้องทนทุกข์ทางกายต่อไปอีกได้แก่ พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่นั่นเอง

2. อนุปาทิเสสนิพพาน หรือนิพพานตาย หมายถึงนิพพานโดยไม่มีส่วนเหลือ คือพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ทั้งทางกาย และทางใจอย่างสิ้นเชิง ได้แก่ พระอรหันต์ที่ตายแล้วนั่นเอง ซึ่งเรียกได้อีกอย่างว่า ปรินิพพาน (ปริ = โดยรอบ, ปรินิพพาน = นิพพานโดยรอบทุกส่วน คือทั้งร่างกายและจิตใจ คือนิพพานจากทุกข์ทั้งปวงนั่นเอง)

ความจำเป็นที่โลกต้องมีสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพื่อความสงบสุขแก่ผู้อื่นหรือสังคม หมายถึง ความสงบสุขโดยองค์รวมของคนในสังคมส่วนใหญ่ที่จำเป็นจะต้องมีไว้ทุกสังคม เพราะมีความสัมพันธ์กับความสงบสุขของปัจเจกชนอื่น ๆ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเดือดร้อนและวุ่นวายมากยิ่งขึ้น ทั้งระบบของสังคมมนุษย์

โลกที่ปราศจากสันติภาพในทัศนะของพุทธปรัชญา เพราะเกิดจากเหตุ 4 ประการ ได้แก่

1. ธรรมชาติของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ คนที่ประกอบด้วยทุจริต 3 คือ มีความประพฤติที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ชั่ว ไม่ชอบด้วยธรรม จึงถือว่า คนพาลเป็นผู้ที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพได้ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวม

2. ลักษณะของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ คนที่มีลักษณะ การทำชั่ว พูดชั่ว และคิดชั่ว หรือมีกาย วาจาและใจที่เป็นทุจริต ประพฤติล่วงในกุศลกรรมบถ 10 คือ ทารุณคนหรือสัตว์ให้ได้รับทุกข์ ทั้งกายและจิตใจด้วยอุบายต่าง ๆ เป็นการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน และการตัดเสียซึ่งประโยชน์ในอนาคต เช่น เลี้ยงชีวิตด้วยความประมาททรัพย์ หรือการไม่มีศีล 5 ศีล 8 เป็นเครื่องรักษา กายวาจาใจ เป็นต้น

3. พฤติกรรมของคนพาลที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่พฤติกรรมที่มีสาเหตุจากภายนอกตัวมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เรียกว่า ปรโตฆเสะ และกัลยาณมิตร เช่น สื่อและบุคคลที่เป็นเครื่องกระตุ้นจากภายนอก และพฤติกรรมที่มีสาเหตุมาจากในตัวของมนุษย์เอง เช่น ทัศนคติ และการรับรู้ต่าง ๆ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาโดยแยกคาย ซึ่งคนพาลจะมีแต่ในสิ่งที่เป็นตรงกันข้าม หรือมีแต่ในทางที่เป็นลบ

4. พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ พฤติกรรมของบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ยังไม่จัดเป็นคนพาลโดยแท้ หรือโดยกมลสันดาน แต่อาจมีพฤติกรรมบางอย่างที่ได้กระทำไปเพราะถูกข่มเหงรังแก ถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงต้องตอบโต้ด้วยวิธีการที่รุนแรงเยี่ยงคนพาล จนอาจทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุข หรืออาจทำให้โลกปราศจากสันติภาพขึ้นได้

โทษที่จะได้รับของผู้ทำให้โลกปราศจากสันติภาพ ได้แก่ โทษในปัจจุบัน และโทษในอนาคต

1. โทษในปัจจุบัน คือ เกิดความหวาดกลัวและระแวงในโทษอยู่ในจิตใจลึก ๆ ตลอดเวลา เมื่อมีผู้กล่าวถึงโทษนั้น เมื่อเห็นโทษที่ผู้อื่นได้รับจากการกระทำความชั่วนั้น เมื่อใคร่ครวญถึงชีวิตเมื่อจะละจากโลกนี้ไปแล้วขณะนั่งหรือนอนระลึกถึงความชั่วนั้น

2. โทษในอนาคต คือ ถูกลงโทษในนรก มีการถูกลงโทษทำให้เกิดความทุกข์เวทนาในลักษณะต่าง ๆ อาจไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือในภพภูมิที่ตกต่ำ และโอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นคนนั้นยากมาก หรือเป็นเวลาที่ยาวนาน

เมื่อก้าวโดยภาพรวมแล้ว จะพบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพโดยทั่วไป เป็นเรื่องที่กำลังกล่าวถึง ความสงบ หรือความมีสันติ ของบุคคลในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่หลายระดับด้วยกัน และเกิดได้ตามผลที่ได้รับจากการฝึกฝนของตนเอง ตั้งแต่ผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ที่มีศีล 5 หรือ ศีล 8 ศีล 10 ไปจนถึงอริยชน หรือพระอริยบุคคล ที่เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์แล้ว และเข้าสู่กระแสพระนิพพาน อันถือได้ว่า เป็นสันติภาพอันแท้จริง หรือสันติภาพอันสูงสุดตามที่ศนะของพุทธปรัชญา

6.2 พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

จากการวิจัย พบว่า พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

ความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ ความสงบสุขที่เกิดจากจิตใจของบุคคลผู้มีศีลธรรมอันดีงามและชอบธรรมไว้คอยกำกับดูแลกาย วาจา และใจ ตามแนวทางของพุทธปรัชญา ซึ่งมีอยู่ 2 ระดับ คือ

1. ความสงบของผู้ที่ยังมีกิเลสเจือปน (โลกียะ)
2. ความสงบของผู้ที่สิ้นจากกิเลสเจือปนแล้ว (โลกุตตระ)

นอกจากนี้แล้ว ความหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ยังครอบคลุมไปถึงความหมายในด้านอื่น ๆ เช่น

ความหมายของสันติภาพด้านสังคม หมายถึง ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุดคือมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีมนุษยธรรม มิตรภาพ ศีลธรรม และธรรมะแล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุด

ความหมายของสันติภาพด้านการเมือง หมายถึง ความสงบสุขหรือความผาสุกอันเกิดจากระบบการเมืองที่มีธรรมะที่ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นระบบที่เน้นประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล เป็นระบบที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งปวง เนื่องจากมีธรรมะเป็นพื้นฐาน

ความหมายของสันติภาพด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีศีลธรรม และมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน โดยการจัดระบบเศรษฐกิจที่มีอยู่ให้เป็นระบบธรรมะที่สามารถทำให้คนร่ำรวยและคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ความหมายของสันติภาพด้านจิตใจ หมายถึง ความสงบสุขในส่วนจิตใจ ทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนายกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาส

ของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัว จนในที่สุดไม่มีกิเลสอาสวะใด ๆ อยู่ในจิตใจนั่นก็คือนิพพาน ซึ่งจัดเป็นสันติภาพ อันแท้จริงของบุคคล

บ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มี 3 ด้าน

1. ด้านการศึกษา เป็นบ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ให้ความสำคัญในการศึกษาทั้งด้านภายนอกและด้านภายใน ทำให้ท่านมีความรู้ที่กว้างขวางและมีมุมมองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่มีส่วนส่งผลให้สันติภาพตามแนวคิดของท่านที่แสดงออกมาผ่านผลงานต่าง ๆ มีความหลากหลายครอบคลุมทุก ๆ องค์ประกอบของสังคม

2. ด้านปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นบ่อเกิดสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หลายปรากฏการณ์ เช่น ปรากฏการณ์ทางสังคม ปรากฏการณ์ทางการเมือง ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ที่สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองไทยหลายเหตุการณ์

3. ด้านปณิธานชีวิต ที่สำคัญ 3 ประการ อันเป็นบ่อเกิดสันติภาพของพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และการออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม

โดยท่านพุทธทาสภิกขุ มีจุดมุ่งหมายต่อเรื่องสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของท่านต่อการที่จะทำให้มนุษย์ทุกคน ได้มีการตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ คือจุดมุ่งหมายสันติภาพในพุทธปรัชญาที่จะสามารถทำให้หลุดพ้นไปจากวิกฤตการณ์อันไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ ได้ เพราะสันติภาพมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิต ตลอดถึงโลก และจักรวาล โดยการให้ความร่วมมือกันเพื่อสร้างสันติภาพ คือ การทำลายความเห็นแก่ตัวเพื่อให้ทุกคนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันเพื่อสร้างสรรค์สันติภาพ และการส่งเสริมศีลธรรม เพราะ ศีลธรรมเป็นสิ่งที่มิสภาพอยู่ตามปกติคือไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติหรือความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพตามความต้องการอันแท้จริงได้

วิกฤตการณ์ในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มี 2 ด้าน คือ วิกฤตการณ์ภายใน หมายถึง ความวิปริตผิดปกติของจิตใจและสติปัญญาหรือภาวะไร้ศีลธรรมของมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ภายนอกในด้านต่าง ๆ ในสังคมโลก และวิกฤตการณ์ภายนอก หมายถึง พฤติกรรมทางกายวาจาของมนุษย์ที่ผิดปกติและวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เรามองเห็นและรับรู้ได้จากภาวะความเดือดร้อน ความวุ่นวาย ความวิปริต ความผิดปกติ และความเสียระเบียบในสังคมโลก

การส่งเสริมสันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุในแนวทางส่งเสริมปัจเจกบุคคล ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคคลในระดับต่าง ๆ มีความเข้าใจต่อบริบทของชีวิตโดยอาศัยศีลธรรมที่ดีงาม คือประพุดิตนบนความเห็นที่ชอบถูกต้อง ดำเนินชีวิตในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้และเข้าใจในการคิด พุด และทำตามความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมของตน เช่น การรู้จักควบคุมกาย วาจา และใจ หรือการปฏิบัติตนตามหลักของทศทั้ง 6 เป็นต้น

สันติภาพในพุทธปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทศาสนาโดยตรง ซึ่งท่านมองสันติภาพว่า เป็นเรื่องสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งภายนอกและภายใน คือเกี่ยวข้องกับกายและใจ หรือรูป กับนาม อย่างเป็นระบบ และทุกชีวิตล้วนต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วย ความมีสันติภาพ ทั้งสันติภาพระดับบุคคล สันติภาพระดับสังคม และสันติภาพระดับโลก

สันติภาพทุกระดับนี้ จึงมีนัยที่ต่างกันคือ ความต้องการสันติภาพหรือความเข้าใจในเรื่องของสันติภาพนั้นขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้ที่ต้องการสันติภาพว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับ กล่าวคือ

1. สภาวะภายในจิตใจของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกับกิเลสอาสวะ ก็จะต้องการสันติภาพในระดับโลกียะ หรือตามพระพุทธทาสภิกขุท่านเรียกว่า “สันติภาพในแง่ภาษาคน”

2. สภาวะภายในจิตใจของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะแล้ว ก็จะต้องการสันติภาพในระดับโลกีเย หรือตามที่พระพุทธทาสภิกขุท่านเรียกว่า “สันติภาพในแง่ภาษาธรรม”

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว จะพบว่า สันติภาพในระดับโลกีเย ได้แก่ ทศนะในเรื่องสันติภาพของของชาวโลก หรือผู้ครองเรือนที่ยังมีกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ ความสงบสุขของบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม เช่น ความสงบสุขตามหลักทศ 6 สังคหวัตถุ 4 และความสงบสุขที่เกิดจากการที่ผู้นำผู้ปกครองตั้งตนอยู่ในหลักของคุณธรรมความดีงามตามหน้าที่ของตน

ส่วนสันติภาพในระดับโลกุตตระ ได้แก่ ทศนะในเรื่องสันติภาพของผู้ที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปนที่มีต่อบุคคล สังคม และโลก คือ สันติภาพอันแท้จริง เพราะเป็นสันติภาพที่เกิดจากการฝึกฝนกาย วาจา และใจของตน ให้มีศีลธรรมความดีงามจนถึงที่สุด สามารถสร้างความสงบสุขให้แก่บุคคล สังคม และโลกได้ตามบทบาทหรือฐานะแห่งตนที่มีอยู่

6.3 วิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทศนะของพระพุทธทาสภิกขุ

จากการวิจัย พบว่า ผลการวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทศนะของพระพุทธทาสภิกขุ ประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้

1. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกีเย ได้แก่

1. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกีเยของบุคคล ได้แก่ ประโยชน์ของศีลธรรมอันดีงามในพุทธปรัชญา เช่น เบญจศีล-เบญจธรรม ที่บุคคลหรือผู้ครองเรือนควรมี เพื่อให้บุคคลมีความสุขหรือมีสันติภาพในตนเอง

2. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกีเยของสังคม คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคมทุกระดับสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และสังคมก็เป็นที่ยั่งยืนให้แก่คนในสังคมได้อย่างแท้จริง เช่น การจัดการในด้านสาธารณสุข โภค สวัสดิการต่าง ๆ และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกีเยของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คนในสังคมโลก มีสันติภาพ สามารถอยู่ร่วมโลกเดียวกันได้อย่างสันติสุข เพราะผู้นำผู้ปกครองมีผู้มีศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามไว้เป็นแนวทางเพื่อประพฤติปฏิบัติ เช่น ทศพิธราชธรรม 10, ราชสังคหะ 4, จักรวรรดิวัตร 12 และอคติ 4 จึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง และสงคราม

2. วิเคราะห์ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระ ได้แก่

1. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตตระของบุคคล คือ ประโยชน์จากบุคคลที่ไร้ซึ่งกิเลสอาสวะเจือปน ปฏิบัติต่อตนเองอย่างผู้มีอารยชน เพราะมีกาย วาจา และใจที่ถูกต้องดีงามตามหลักของศีลธรรม จึงก่อให้เกิดความสงบสุข ความมีสันติภาพแก่ตนเองและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้

2. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของสังคม คือ ประโยชน์จากของบุคคลที่เป็นพระอรียบุคคล ปฏิบัติต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ด้วยการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อให้สังคมเกิดสันติภาพ เกิดความสงบร่มเย็น เช่น การสั่งสอนในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกาย วาจา และใจ ที่ถูกต้องดีงามตามหลักของศีลธรรมในเรื่องทาน ศีล ภาวนา, ศีล สมาธิ ปัญญา การปฏิบัติตนต่อสังคมตาม ทิศ 6 และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น

3. ประโยชน์สันติภาพในระดับโลกุตระของโลก คือ ประโยชน์จากการที่คนทั่วทั้งโลกได้รับรู้ถึงธรรมะหรือสังธรรมความจริง ซึ่งเป็นสาระสำคัญในอันที่จะทำให้เกิดความสุขสงบ เกิดความความ ร่มเย็นแก่ชาวโลกได้ เพราะได้น้อมรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยอันเป็นเสมือนแสงสว่างนำทางแก่ชีวิตของ สัตว์โลกทั้งหลาย ให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข คือ คุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นต้น

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาส ภิกขุ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางในเชิงนโยบาย ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติได้ ดังนี้

1. ควรส่งเสริมนโยบายของรัฐเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสันติภาพในพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ เป็นกฎหมายแม่บทในรัฐธรรมนูญ เช่น การกระทำผิดในทางศีลธรรมของนักการเมือง และข้าราชการ ประจำ เกี่ยวกับศีลธรรมอันดีงามในเรื่องการทำลายสันติภาพของประชาชน เป็นความผิดในทางอาญา

2. ควรส่งเสริมในเรื่องแนวคิดเรื่องสันติภาพในพระพุทธศาสนา มาปรับใช้แก่สังคมใน ครอบครัว สังคมในชุมชน พร้อมทั้งมีมาตรการทางด้านกฎหมาย และด้านการเสริมสร้างสันติภาพอย่าง ชัดเจน

3. ควรส่งเสริมแนวทางการปฏิบัติตนของผู้นำทุกระดับ เรื่องการนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำ ผู้ปกครองตามแนวคิดเรื่องสันติภาพในพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม และกำหนดเป็น คุณสมบัติหลักที่จะใช้เป็นเครื่องพิจารณากำหนดความเจริญก้าวหน้าของผู้นำทุกระดับ

7.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่าในการศึกษาวิจัยนี้เป็นประโยชน์แก่ทุกส่วนต่อผู้ที่มีความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับ พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อผู้นำที่เป็นหัวหน้าครอบครัว

2. ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อการ พัฒนาด้านสังคม

3. ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องสันติภาพตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อการ พัฒนาด้านการปกครอง

8. บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

การศาสนา, กรม. (2525). กระทรวงศึกษาธิการ. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2525**. เล่มที่ 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29 และ 32. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

เอกสารทุติยภูมิ

1. หนังสือทั่วไป

กรม, การศาสนา. (2503). ศาสนพิธี เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. **คู่มือการศึกษา ธรรมศึกษาขั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

แก้ว ขิดตะขบ. (2547). **รวมวิชาธรรมศึกษาขั้นตรี**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

จันทร์ ไพจิตร. (2495). **พุทธปริทรรศ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.

พระครูพรหมญาณวิกรม. (2537). **คู่มือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

พระเทพวิสุทธิกวี (ไพจิตร จิตตวโม). (2543). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2547). **กฎแห่งกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก). (2538). **อธิบายธรรมวิภาค**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2540). **ภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9). (2546). **คลังธรรม เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิงจงเจริญ.

พระธรรมมหาวิธานวัตร. (2519). **มงคลสูตร 38 พิศดาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี.

2. วิทยานิพนธ์

พระครูประโชติโพธิธรรม (ไชยรัตน์). (2548). **ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของคนพาลกับบัณฑิตในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระฐานพลศักดิ์ กมโล (สมดี). (2549). **ความสัมพันธ์ระหว่างการตายแล้วเกิดกับการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

9. คำขอขอบคุณ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือด้วยดีจากครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ หลายท่าน

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติวิมล,ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และขอกราบขอบพระคุณพระมหาประภาส ปรีชาโน,ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ

ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี และขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุนและให้การอนุเคราะห์ ที่เป็นสมาชิกในครอบครัว เพื่อน ๆ และนักศึกษารุ่นพี่ที่เป็นกำลังใจ คอยให้ความช่วยเหลือเป็นแหล่งข้อมูลสนับสนุนงานด้านเอกสาร
คุณประโยชน์แห่งวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมไว้เพื่อบูชาคุณของพระรัตนตรัยอันมี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชาความรู้ทั้งหมด ญาติมิตรทุกท่านที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุนเป็นกำลังใจเสมอมา และทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้